Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

การปฏิรูปเรือนจำผ่านกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อคืนผู้ต้องขังสู่สังคม กรณีศึกษาเรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์*

The Prison Reform through Process of Rehabilitation for Returning Prisoners to Society : A Case study of Nangrong District Prison, Buririam Province

Received:	*March*	*19, 2019*
Revised:	*July*	*29, 2019*
Accepted:	*July*	*30, 2019*

นิติพล ธาระรูป (Nitiphol Thararoop)**

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การปฏิรูปเรือนจำผ่านกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อคืนผู้ต้องขังสู่สังคม กรณีศึกษาเรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงานของเรือนจำในการพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อคืนผู้ต้องขังสู่ชุมชน และ 2) เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งคืนผู้ต้องขังกลับสู่สังคมของเรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม กับอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้บัญชาการเรือนจำ และกลุ่มเจ้าหน้าที่เรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้พ้นโทษที่ผ่านกระบวนพัฒนาพฤตินิสัยของเรือนจำอำเภอนางรอง และกลับเข้าไปใช้ชีวิตในหมู่บ้านในจังหวัดบุรีรัมย์ และผู้แทนชุมชนหมู่บ้านในจังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ 1) การรับตัวผู้ต้องขัง 2) การดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัย 3) เตรียมการปล่อยตัว และ 4) การดูแลหลังการปล่อยตัว โดยมุ่งเน้นการพัฒนาพฤตินิสัยให้กับผู้ต้องขังให้มีความรู้ มีทักษะการประกอบอาชีพ มีสุขภาพดี สร้างสังคมอบอุ่น พัฒนาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม โดยนำระบบคณะกรรมการหมู่บ้านในเรือนจำดูแลผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นเรือนจำแห่งเดียวของประเทศไทยใช้รูปแบบดังกล่าว ทำให้ผู้ต้องขังมีอัตราการกระทำผิดกฎหมายซ้ำเพียง 11% และไม่พบสารเสพติด และสิ่งของต้องห้ามในเรือนจำ 100 %

สำหรับแนวทางการส่งคืนผู้ต้องขังกลับสู่สังคม พบว่า เรือนจำได้วางแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังรายบุคคล (Sentence Plan) ตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นแผนพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังขณะอยู่ในเรือนจำ และเมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษกลับสู่สังคม แต่ละหมู่บ้านจะมีแผนชีวิตหมู่บ้าน (Village Plan) ซึ่งเป็นแผน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง โครงการพัฒนารูปแบบการปฏิรูปเรือนจำ และกระบวนการคืนผู้ต้องขังสู่ชุมชนสันติสุข ภายใต้ทุนสนับสนุนการวิจัย คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

This article is a part of research report funded by research budget of Dhurakij Pundit University on the Development Model Prison Reform and Process of Reintegrating Inmates into Peaceful Society.

** อาจารย์ประจำคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

Lecturer, Faculty of Public Administration, Dhurakij Pundit University., Nitiphol.tha@dpu.ac.th, 084-646-2649

ตามนโยบายของจังหวัดบุรีรัมย์คอยรองรับอยู่ ทำให้การดำเนินงานมีทิศทางที่ชัดเจนและสอดรับกัน เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษออกไป หมู่บ้านก็มีแผนรองรับผู้พ้นโทษให้สังคมยอมรับ และเป็นคนดีของสังคมต่อไป

คำสำคัญ: เรือนจำ ผู้ต้องขัง การพัฒนาพฤตินิสัย

Abstract

The study “the Prison Reform through Process of Rehabilitation for Returning Prisoners to Society: a Case Study of Nangrong District Prison, Buriram Province” aimed to 1) find out prison performance model for rehabilitation in returning inmates to the community, and 2) to offer recommendation as guidance to return prisoners to the community at Nangrong district prison, Buriram province. This study collected the data with qualitative approach by interview with the former Buriram provincial governor and focus group with Nangrong prison warden, prison officers, ex-convicts who have passed the rehabilitation program, and village representative.

The results showed that prison performance model could be divided into 4 stages, i.e. 1) intake, 2) operation rehabilitation, 3) pre-release, and 4) aftercare. Those stages aimed to promote education, healthcare, proper environment for rehabilitation by appointing prison’s village committee that is only one prison in Thailand that use this model. The Nangrong prison have low recidivism rate at 11 % and completely no drug and prohibited items at 100 %.

For recommendation as guidance to return prisoners to society, the prison set up the sentence plan following Department of Corrections’ policy, which is a rehabilitation plan for all convicts in prison, and then after prisoner release, villages also set up village plan based to support. With the help of the local community, this model can guarantee ex-prisoners could be accepted and will successfully reintegrate into community.

Keywords: Prison, Prisoner, Rehabilitation

บทนำ

เรือนจำเป็นปราการสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมในการควบคุมผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาลให้อยู่ภายใต้กฎระเบียบแห่งการควบคุมบุคคล (สุชาติ สมณะ และลัดดาวรรณ ณ ระนอง, 2560: 1,106) เรือนจำมีลักษณะเป็นสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ (Total Institution) ที่ลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้ต้องขังจะสูญเสียอิสรภาพ เสรีภาพ และสิทธิต่าง ๆ อยู่ภายใต้กฎระเบียบที่เคร่งครัด การตรวจตราจับจ้องจากผู้คุมทำให้สูญเสียตัวตนสร้างความต่ำต้อย อับอาย และไร้ศักดิ์ศรี (Goffman, 1961)

ปัจจุบันจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำของประเทศไทยติดอันดับ 6 ของประเทศที่มีจำนวนผู้ต้องขังมากที่สุดในโลกอยู่ในอันดับ 3 ของเอเชีย และติดอันดับ 1 เมื่อเทียบกับประเทศในภูมิภาคอาเซียน (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2561) โดยมีสาเหตุมาจากสังคมไทยมีความเสื่อมถอยทางคุณธรรม จริยธรรม การละเลยเพิกเฉยต่อประเพณีวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม ซึ่งช่วยในการขัดเกลาจิตใจปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับประชาชน รวมไปถึงสถาบันครอบครัวมีความอ่อนแอจากผลของการพัฒนาประเทศที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้สังคมไทยเป็นสังคมวัตถุนิยม ประชาชนขาดจิตสำนึกพลเมืองกระทำผิดกฎหมาย และเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมากขึ้นทำให้ปัจจุบันเรือนจำในประเทศไทยกำลังประสบปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ (Overcrowding) โดยเรือนจำ 143 แห่งของประเทศไทยสามารถรองรับผู้ต้องขังได้เพียง 122,047 คน แต่กลับมีจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด 350,366 คน ซึ่งเป็นจำนวนเกินกว่าความจุที่รับได้ถึง 208,727 คน (ไทยรัฐ, 2561) ปัญหาดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบกับประสิทธิผลการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังทำให้เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษไม่สามารถกลับเข้าไปใช้ชีวิตในสังคมมีแนวโน้มกระทำผิดกฎหมาย และต้องกลับเข้าสู่เรือนจำอีกครั้งสูงถึง 27% (ณรัชต์ เศวตนันทน์, 2560)

ในขณะที่กระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยยังคงใช้รูปแบบการจองจำทำให้ประสิทธิผลการพัฒนาพฤตินิสัยลดลงเกิดปัญหาจำนวนผู้ต้องขังล้นเรือนจำ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2561) ได้สะท้อนถึงปัญหาความไร้ประสิทธิผลในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังว่า ภาวะผู้ต้องขังล้นเรือนจำทำให้เรือนจำควบคุมดูแลไม่ทั่วถึง ผู้ต้องขังสร้างวัฒนธรรมเลียนแบบ เรียนรู้วิชาโจร สร้างกลุ่มเครือข่ายขนาดใหญ่ภายในเรือนจำ สอดคล้องกับการสำรวจของสหพันธ์เพื่อสิทธิมนุษยชนสากล (FIDH) (2560) พบว่า เรือนจำในประเทศไทยล้มเหลวอย่างต่อเนื่องในการปฏิรูปเรือนจำส่งผลให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน ละเมิดพันธกรณีกับกลไกระหว่างประเทศ การไม่เคารพสิทธิผู้ต้องขัง ปัญหาด้านสุขอนามัย ปัญหาความแออัด การมีน้ำดื่มไม่สะอาด ไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากล ดังนั้น เรือนจำจึงจำต้องปฏิรูปอย่างเร่งด่วนให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล เพื่อประสิทธิผลของการฟื้นฟูพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง (UNODC, 2018)

กรมราชทัณฑ์จึงได้ปรับปรุงกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังให้เกิดประสิทธิผลเพื่อลดจำนวนผู้กระทำผิดซ้ำ ลดความแออัดของเรือนจำ และลดงบประมาณการบริหารเรือนจำ โดยการสร้างกระบวนการแก้ไข ฟื้นฟูผู้ต้องขังด้วยการพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพควบคู่กับการพัฒนาสภาพจิตใจทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เป็นคนดี เพื่อสร้างพลังด้านบวกให้กับผู้ต้องขัง เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้ และไม่กระทำผิดกฎหมาย (กรมราชทัณฑ์, 2560)

ด้วยเหตุดังกล่าวในปัจจุบันเรือนจำจึงไม่ได้ทำหน้าที่ควบคุมผู้ต้องขังดังเช่นในอดีต แต่ต้องมีกระบวนการฟื้นฟู และพัฒนาพฤตินิสัยให้ผู้ต้องขังร่วมกัน ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 42 และ 60 ได้ระบุว่า เรือนจำต้องจัดกิจกรรมพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ตั้งแต่วันที่รับตัวผู้ต้องขังเข้ามาอยู่ในความดูแลของเรือนจำ เพื่อวันที่ผู้ต้องขังได้รับอิสรภาพจะมีพลังในการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ อีกทั้งการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง และการคืนผู้ต้องขังสู่สังคมต้องเป็นแนวทางที่เน้นความเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และการพัฒนาสังคมด้วยความเชื่อที่ว่า การฟื้นฟูผู้ต้องขังภายในเรือนจำจะเกิดประสิทธิภาพมากขึ้นต้องพัฒนาร่วมกับส่วนอื่นๆ เช่น การจัดหาที่อยู่อาศัย การให้การศึกษา และการจัดหางาน เป็นต้น (พิเศษ สอาดเย็น, 2561)

เรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์เคยประสบปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด และการลักลอบใช้โทรศัพท์มือถือของผู้ต้องขัง แต่ในปีพ.ศ. 2558 เป็นปีที่จังหวัดบุรีรัมย์ได้นำนโยบายบุรีรัมย์สันติสุขแก้ไขปัญหาสังคม ซึ่งเรือนจำอำเภอนางรองเป็นหนึ่งในหน่วยงานที่ร่วมขับเคลื่อนด้วยการนำนโยบายดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง เช่น การสาบานตน การจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ เป็นต้น (เรือนจำอำเภอนางรอง, 2561) และเกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง คือ การปราบปรามยาเสพติด และสิ่งผิดกฎหมายในเรือนจำอำเภอนางรอง พิจารณาจากสถิติการตรวจค้นเรือนจำตั้งแต่ปีพ.ศ. 2558-2561 ไม่พบโทรศัพท์มือถือ ยาเสพติด และสิ่งของต้องห้ามในเรือนจำร้อยละ 100 ซึ่งบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามนโยบายของกระทรวงยุติธรรม และเรือนจำอำเภอนางรองมีอัตราที่ผู้พ้นโทษกระทำผิดกฎหมาย 11% อีกทั้งได้รับรางวัลชนะเลิศโครงการประกวดนวัตกรรม ประเภทการบริหารกิจการเรือนจำ และรางวัลในโครงการประกวดการจัดระเบียบเรือนจำ ในปัจจุบันเรือนจำอำเภอนางรองยังคงดำเนินการขับเคลื่อนตามแนวทางดังกล่าวอย่างต่อเนื่องจนเห็นผลในเชิงประจักษ์ในทุกมิติ

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาการปฏิรูปเรือนจำผ่านกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัย เพื่อคืนผู้ต้องขังสู่สังคม ซึ่งผลการวิจัยจะเกิดประโยชน์กับเรือนจำ และทัณฑสถานในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง การลดปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ และเป็นแนวทางสร้างความร่วมมือกับภาคประชาสังคมให้โอกาสกับผู้พ้นโทษกลับสู่สังคม เพื่อคืนคนดีสู่สังคม (กระทรวงยุติธรรม, 2560)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงานของเรือนจำในการพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อคืนผู้ต้องขังสู่ชุมชนของเรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งคืนผู้ต้องขังกลับสู่สังคมของเรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีวิจัย

การศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม(Focus Group) ในประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง และแนวทางการส่งคืนผู้ต้องขังกลับสู่สังคมด้วยแผนชีวิตหมู่บ้านของเรือนจำอำเภอนางรอง ซึ่งผ่านการพิจารณาความเที่ยงตรงจากคณะกรรมการวิจัยของคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ จำนวน 5 คน โดยดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่ 1. นายเสรี ศรีหะไตร อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ ในฐานะผู้กำหนดนโยบายบุรีรัมย์สันติสุข และเป็นผู้ติดตามการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังร่วมกับผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอนางรอง 2. ผู้บริหาร และกลุ่มเจ้าหน้าที่เรือนจำอำเภอนางรองจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 6 คน 3.ผู้พ้นโทษที่ผ่านกระบวนพัฒนาพฤตินิสัยของเรือนจำอำเภอนางรองในช่วงปีพ.ศ. 2557-2561 และกลับเข้าไปใช้ชีวิตในหมู่บ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งยินยอมในการให้ข้อมูล จำนวน 1 คน 4. ผู้แทนชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโสน จังหวัดบุรีรัมย์ นายกสมาคมผู้ใหญ่บ้านจังหวัดบุรีรัมย์ และกำนันตำบลตาเป็ก และ 5.ผู้ต้องขังของเรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 10 คน แบ่งเป็นผู้ต้องขัง พ.ร.บ.ยาเสพติด 7 คน พ.ร.บ.ฉ้อโกง 1 คน พ.ร.บ.ยักยอกทรัพย์ 1 คน และพ.ร.บ.แรงงาน 1 คน หลังจากที่ได้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักทุกกลุ่ม และใช้วิธีการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) เพื่อวิเคราะห์สาระสำคัญของข้อมูล หลังจากนั้นใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตีความ และอธิบายข้อมูล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการวิจัยดังกล่าวมีระยะเวลาในการดำเนินการตั้งแต่เดือนกันยายน 2561 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562

ผลการวิจัย

เรือนจำอำเภอนางรอง เป็นเรือนจำส่วนภูมิภาค รับคุมขังผู้ต้องขังที่เป็นคนฝาก ผู้ต้องขังระหว่างคดี และผู้ต้องขังเด็ดขาด มีเขตความรับผิดชอบร่วมกับเรือนจำ 2 แห่ง ได้แก่ เรือนจำชั่วคราวบ้านโคกมะตูม และเรือนจำชั่วคราวนางรอง เพื่อรองรับภารกิจของศาลจังหวัดนางรองมีอำนาจในการควบคุมผู้ต้องขังเด็ดขาดชาย หญิงที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 20 ปี ส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังคดียาเสพติด ปัจจุบันเรือนจำอำเภอนางรองมีผู้ต้องขังจำนวน 1,850 คน แบ่งเป็น ชาย 1,702 คน หญิง 137 คน คนฝาก (เยาวชนชาย) 4 คน และผู้ต้องกักขังชาย 7 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2561)

การกระทำผิดที่ส่งผลต่อการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังของเรือนจำอำเภอนางรองมีต้นเหตุมาจากผู้ต้องขังใช้โทรศัพท์มือถือสั่งซื้อยาเสพติดจากภายนอกเรือนจำ เพื่อนำมาขาย และเสพยาเสพติดภายในเรือนจำ ทำให้เรือนจำเป็นแหล่งบ่มเพาะอาชญากร โดยเริ่มจากการเป็นผู้เสพยาเสพติด เมื่อพ้นโทษจึงผันตัวเป็นผู้ค้ายาเสพติดทั้งผู้ค้ารายย่อย และเป็นเอเย่นต์ค้ายาเสพติดรายใหญ่ เพราะ การได้รู้จักผู้ค้ายาเสพติดรายใหญ่จากในเรือนจำ ซึ่งปัญหาดังกล่าวพบได้กับเรือนจำทั่วประเทศ

ดังนั้น เรือนจำอำเภอนางรองจึงค้นหาแนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง เพื่อไม่ให้ผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษต้องวนเวียนอยู่ในวงจรการกระทำผิดกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของกรมราชทัณฑ์ เรื่อง การคืนคนดีสู่สังคม และการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับตนเป็นคนดี ได้แก่ การจัดการศึกษาทั้งระดับสายสามัญ และสายอาชีพ รวมทั้งการฝึกวิชาชีพ การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การอบรมจิตภาวนา การอบรมผู้ต้องขังต่างศาสนา การอบรมตามประเภทของกลุ่มผู้ต้องขัง และการอบรมเตรียมความพร้อมก่อนพ้นโทษ การให้ความรู้เกี่ยวกับการปรับตัวเข้าสู่สังคม เพื่อขัดเกลาจิตใจปรับเปลี่ยนทัศนคติให้กับผู้ต้องขัง รวมทั้งเรือนจำได้จัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น การให้เครือข่ายภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมพัฒนาทักษะอาชีพผู้ต้องขัง เพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงาน การติดตามผลหลังการปล่อยตัวซึ่งเป็นภารกิจหลักของเรือนจำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเริ่มตั้งแต่การรับตัวมาคุมขัง จนถึงการดูแลหลังการปล่อยตัว

ในช่วง พ.ศ. 2558-2560 จังหวัดบุรีรัมย์ได้กำหนดนโยบาย “บุรีรัมย์สันติสุข” เป็นนโยบายการสร้างระบบให้ชุมชน และหมู่บ้านบริหารจัดการตนเอง เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเกิดความยั่งยืน โดยหลักการสำคัญของนโยบายบุรีรัมย์สันติสุข คือ การสร้างจิตสำนึกเกรงกลัวต่อบาป (Spiritual Controller) เป็นกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดจิตสำนึกเกรงกลัวต่อบาป การให้ตั้งจิตอธิษฐานเพื่อทำคุณประโยชน์ต่อแผ่นดิน การรักษาผลประโยชน์ของชาติมากกว่าส่วนตัว เพื่อสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืนด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เป็นกลไกที่สำคัญที่สุดของนโยบายบุรีรัมย์สันติสุข เพราะเป็นคณะทำงานในการสร้างความเข้มแข็งระดับหมู่บ้านมีหน้าที่รับผิดชอบในทุกภารกิจของหมู่บ้านยึดหลัก “การบูรณาการคนและบูรณาการงานในหมู่บ้าน” ให้เปรียบเสมือนเป็น “คณะรัฐมนตรีของหมู่บ้าน”ทำให้เกิดเอกภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน และการจัดทำแผนชีวิตหมู่บ้าน (Village Plan) เป็นแผนระดับหมู่บ้านที่จัดทำด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะทำงานระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ซึ่งมีผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ภาคเอกชน และประชาชน ร่วมกันรวบรวมหลักจารีตของทุกหมู่บ้านในจังหวัดบุรีรัมย์ และประมวลไว้เป็นหลักปฏิบัติที่ทุกคนในหมู่บ้านต้องปฏิบัติ จำนวน 9 หมวด ได้แก่ 1.เป็นคนดี 2. มีปัญญา 3. รายได้สมดุล 4.สุขภาพแข็งแรง 5. สิ่งแวดล้อมสมบูรณ์ 6. สังคมอบอุ่น 7. หลุดพ้นอาชญากรรม 8. กองทุนพึ่งตนเอง และ 9. สร้างความเข้มแข็งคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยแผนชีวิตหมู่บ้านต้องทำให้ครบทั้ง 9 ข้อ เช่น ข้อที่ 7 หลุดพ้นอาชญากรรมต้องเริ่มต้นด้วยข้อที่ 1 การทำดี ละชั่ว กลัวบาป เพราะ หากคนไม่กลัวบาปต่อไปจะประพฤติทุจริต

เรือนจำอำเภอนางรองได้นำนโยบายบุรีรัมย์สันติสุขประยุกต์เข้ากับการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง เพราะ นโยบายดังกล่าวเริ่มต้นจากการทำให้คนเป็นคนดีด้วยกุศโลบายขัดเกลาให้ผู้ต้องขังมีความเกรงกลัวต่อบาป ซึ่งเป็นการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังร่วมกับการพัฒนาพฤตินิสัย โดยกำหนดเป้าหมายสูงสุด คือ การทำดี ละชั่ว กลัวบาป ซึ่งเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้เกิดประสิทธิผลการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับชุมชนและหมู่บ้านในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายกฤษณะ ทิพยจันทร์ ผู้บัญชาการเรือนจำมีประเด็นที่น่าสนใจตอนหนึ่งว่า *“กระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยของกรมราชทัณฑ์เป็นลักษณะของการบำบัดแก้ไข ฟื้นฟูผู้ต้องขังเด็ดขาดที่ได้กระทำความผิด ผ่านกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยให้เป็นคนดีกลับเข้าไปใช้ชีวิตในสังคมได้ และนโยบายบุรีรัมย์สันติสุขเน้นสร้างจิตสำนึกทำดี ละชั่ว กลัวบาปให้เกิดขึ้นกับผู้ต้องขังตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายของการพ้นโทษ (เป็นคนดี) เพราะ เมื่อผู้ต้องขังเกิดจิตสำนึกของการเป็นคนดี เกรงกลัวต่อความ*

ชั่ว คือ การสร้างความเปลี่ยนแปลงจากภายในของจิตใจของผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยส่งเสริมการสร้างประสิทธิผลในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง" และสะท้อนข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้บริหารเรือนจำได้ให้ข้อมูลว่า *"เรือนจำอำเภอนางรองได้นำนโยบายบุรีรัมย์สันติสุข ซึ่งเป็นแนวคิดที่กำหนดทิศทางการพัฒนาจังหวัดบุรีรัมย์ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน และหมู่บ้าน เรือนจำจึงได้จำลองระบบการบริหารหมู่บ้านขึ้นภายในเรือนจำ และประยุกต์ใช้นโยบายบุรีรัมย์สันติสุขให้สอดคล้องกับบริบทของเรือนจำ คือ การใช้นโยบายบุรีรัมย์สันติสุขกำหนดเป็นเค้าโครง เพื่อนำโปรแกรมการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์เข้ามาผสานเพื่อเพิ่มประสิทธิผลในการสร้างคนดีสู่สังคม"*

กระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังของเรือนจำอำเภอนางรองได้เชื่อมโยงการนำระบบคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นระบบเดียวกันที่ใช้ในหมู่บ้านจังหวัดบุรีรัมย์ตามนโยบายบุรีรัมย์สันติสุข และเป็นเรือนจำแห่งเดียวของประเทศไทยที่ได้ใช้ระบบดังกล่าวร่วมกับกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง โดยเรือนจำได้สร้างกลไกคณะกรรมการหมู่บ้านในเรือนจำ เรียกว่า "คณะกรรมการหมู่บ้านนารายณ์สันติสุข" จำนวน 4 หมู่บ้าน ซึ่งแบ่งตามเขตแดนในเรือนจำ แต่ละหมู่บ้านประกอบไปด้วย หัวหน้าหมู่บ้านเป็นเจ้าหน้าที่ของเรือนจำ จำนวน 1 คน และปลัดหมู่บ้านเป็นเจ้าหน้าที่เรือนจำ จำนวน 1 คน และตัวแทนของผู้ต้องขัง จำนวน 4 คน โดยจะมีการประชุมกันทุกเดือน เพื่อรับฟังปัญหาให้คำปรึกษาให้กับผู้ต้องขัง และรายงานปัญหาให้กับเจ้าหน้าที่เรือนจำเพื่อประชุมแก้ไขปัญหา สะท้อนผ่านบทสัมภาษณ์ผู้ต้องขังที่ว่า *"ในทุกๆ เดือนพวกเราที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านจะได้มีโอกาสประชุมกับหัวหน้าหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของเรือนจำ เราได้บอกปัญหา บอกความต้องการของพวกเราผ่านทางหัวหน้าหมู่บ้านได้โดยตรง และเขาจะรายงานกับผู้บัญชาการเรือนจำต่อไป"* และ*"ระบบคณะกรรมการหมู่บ้านทำให้ผมได้รับฟังปัญหาจากเพื่อนผู้ต้องขังด้วยกัน สามารถให้ความช่วยเหลือกันได้ มีอยู่ครั้งหนึ่งที่มีผู้ต้องขังชาวพม่าเข้ามาใหม่ๆ ไม่มีเงินติดตัวเลย พวกผมได้ให้ความช่วยเหลือด้วยการให้แปรงสีฟัน ยาสีฟัน และสบู่ รวมไปถึงการพูดคุยเพื่อลดความกังวลกับเขา"*

ผู้วิจัยขออธิบายรูปแบบการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังเรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

1. การรับตัวผู้ต้องขัง เริ่มจากการอบรมแรกรับ คือ การให้ความรู้กับผู้ต้องขังเกี่ยวกับการปฏิบัติตนและการใช้ชีวิตในเรือนจำ จากนั้นจึงเข้าสู่การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง โดยมีคณะกรรมการที่เป็นนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่พยาบาล บุคลากรจากหน่วยงานยุติธรรมในท้องที่ และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ร่วมกันสอบถามประวัติส่วนตัว สภาพสังคม ประวัติสุขภาพ ความสนใจในการประกอบอาชีพ ความสามารถพิเศษ พฤติการณ์ของการกระทำความผิด เพื่อใช้เป็นข้อมูลวิเคราะห์ถึงสาเหตุการกระทำความผิด ปัจจัยแวดล้อม เพื่อจัดทำเป็นแผนปฏิบัติต่อผู้ต้องขังรายบุคคล (Sentence Plan) สำหรับการพิจารณาเลื่อน ลดชั้น การลดวันต้องโทษ การพักการลงโทษ และประโยชน์อื่นๆ ที่ผู้ต้องขังจะพึงได้ เช่น การออกทำงานภายนอกเรือนจำ การทำงานสาธารณประโยชน์ และงานด้านการเกษตร เป็นต้น

2. การดำเนินการ แบ่งออกเป็น

2.1 การพัฒนาจิตใจ เรือนจำได้สร้างจิตสำนึกการทำดี ละชั่ว เกรงกลัวต่อบาปให้เกิดขึ้นทั้งเจ้าหน้าที่ของเรือนจำ และผู้ต้องขัง การนำพุทธศาสนาขัดเกลาจิตใจของผู้ต้องขังให้อ่อนโยนมีสมาธิและเกิดปัญญา เช่น การสวดมนต์ การฝึกสมาธิ อีกทั้งเจ้าหน้าที่ และผู้ต้องขังต้องร่วมเข้าพิธีการสาบาน และปฏิญาณตน เพื่อสร้างจิตสำนึกให้เป็นคนดี โดยเรือนจำอำเภอนางรองใช้วิธีการปฏิญาณสาบานตนร่วมกับการ

สวดมนต์ทำวัตรเช้า และทำวัตรเย็น ซึ่งทำเป็นกิจวัตรตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2558 จนถึงปัจจุบัน ตามคำสัมภาษณ์ผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอนางรอง เล่าว่า *“ขั้นตอนแรกรับต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังเป็นอันดับแรกก่อน โดยมีเป้าหมาย คือ การสร้างสันติสุขในเรือนจำ ผมได้นำเจ้าหน้าที่ปฏิญาณตนให้เป็นคนดี เพื่อสร้างจิตสำนึกเป็นประจำ ก่อนประชุม ก่อนทำงาน และต่อมา คือ ผู้ต้องโทษต้องร่วมพิธีปฏิญาณสาบานตน จำนวน 12 ข้อ เพื่อให้พวกเขามีจิตใจที่เข้มแข็ง เป็นคนดี และกลัวบาป”*

การให้ผู้ต้องขังอธิษฐานจิตปฏิญาณสาบานตนทุกวันต่อพระพุทธรูปในเรือนจำ เพื่อสร้างจิตสำนึกการทำความดี ละเว้นความชั่ว เกรงกลัวต่อบาป การแก้ไขปรับปรุงตนเอง พร้อมที่จะเริ่มต้นชีวิตใหม่ รวมไปถึงสวดมนต์ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น การจัดกิจกรรมอบรมธรรมะทำให้เรือนจำปรับเปลี่ยนเป็น “เรือนธรรม” และพัฒนาผู้ต้องขังจากคนเดิมให้เป็นคนดี ตามบทสัมภาษณ์ผู้ต้องขังที่ว่า *“การสาบานตนในทุกๆ วันทำให้พวกผมรักษาคำสัตย์ตามคำสาบาน และในช่วงการให้คำสาบาน ผู้คุมเรือนจำ และผู้บัญชาการเรือนจำได้ร่วมสาบานกับพวกเราด้วย ซึ่งทำให้พวกผมประทับใจ”* นอกจากนี้ เรือนจำได้จัดสร้างหอธรรมนูญสันติสุขที่มีเนื้อหาสำหรับการปฏิญาณตน 12 ข้อตามนโยบายบุรีรัมย์สันติสุข เพื่อขัดเกลาจิตใจ และเป็นการเสริมสร้างคุณธรรมความมีระเบียบวินัยให้กับเจ้าหน้าที่ และผู้ต้องขังให้มีพฤติกรรมมุ่งมั่นปฏิบัติตนเป็นคนดีละเว้นความชั่วเกรงกลัวต่อบาป

2.2 การให้การศึกษา ตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา และเปิดโอกาสให้ศึกษาตามอัธยาศัย การฝึกอบรมวิชาชีพ เช่น ช่างไม้ ช่างเชื่อม ช่างก่อสร้าง ช่างศิลป์ การทำการเกษตร เป็นต้น การฝึกทักษะการทำงาน โดยให้ผู้ต้องขังทำงานทั้งภายใน และภายนอกเรือนจำ เพื่อสร้างความเคยชินในการทำงาน การทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ และการออกกำลังกาย การฝึกระเบียบวินัย การประกวดร้องเพลง เป็นต้น

2.3 การจัดสวัสดิการให้ผู้ต้องขังอย่างเหมาะสมด้วยการจัดตั้งร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขังเพื่อจำหน่ายสินค้าให้กับผู้ต้องขัง การจัดตั้งร้านเบเกอรี่ของเรือนจำ การทำไม้กวาดทางมะพร้าวจากขวดพลาสติก การทำปุ๋ยจากเศษอาหารในเรือนจำ รวมทั้งการรับจ้างจากผู้ว่าจ้างภายนอก เช่น การเย็บอวน การเย็บแห และการปักเครื่องหมายราชการ ผู้ต้องขังจะได้เงินรางวัลปันผล ซึ่งเป็นเงินจำนวนที่เหมาะสมกับผู้ต้องขัง เพื่อให้ไปซื้อของจากร้านค้าสวัสดิการในเรือนจำ

2.4 การจัดการสิ่งแวดล้อม เรือนจำได้ปรับโครงสร้างทางกายภาพของเรือนจำด้วยการให้คณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกับหัวหน้าหมู่บ้านสำรวจพื้นที่สุ่มเสี่ยง พื้นที่รกร้าง พื้นที่อับสายตาในบริเวณเรือนจำ รวมไปถึงการจัดระเบียบสัมภาระตู้ล็อคเกอร์ภายในเรือนจำให้เป็นระเบียบ และรายงานผลการตรวจสอบกับหัวหน้าหมู่บ้าน และปลัดหมู่บ้านตามลำดับ เรือนจำได้เพิ่มมาตรการรักษาความปลอดภัยด้วยการติดตั้งกล้องวงจรปิด เครื่องตัดสัญญาณโทรศัพท์ การใช้เครื่องตรวจโลหะตรวจการเข้าออกของเจ้าหน้าที่เรือนจำ

อีกทั้ง เรือนจำได้พัฒนาระบบตะบันน้ำมาใช้ในการเลี้ยงปลา การปลูกผักภายในเรือนจำ และพัฒนาระบบการจัดการขยะด้วยการนำเศษอาหารที่เหลือจากการเลี้ยงผู้ต้องขังมีจำนวนถึง 60 ลิตรต่อวันมาทำเป็นปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด และเรือนจำมีแผนในการสร้างเตาเผาขยะขนาดเล็กที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเข้ามาช่วยในการจัดการขยะในเรือนจำได้อย่างมีประสิทธิผล และเป็น "เรือนจำแห่งแรกที่มีระบบบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่ครบวงจรที่สุด" โดยได้รับ “รางวัลการประกวดนวัตกรรมจากกรมอุตสาหกรรม” และสอดคล้องตามนโยบายรัฐบาล นโยบายของกรมราชทัณฑ์ และนโยบายจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการขยะ

2.5 การส่งเสริมสุขภาพ ภายในเรือนจำอำเภอนางรองมีสนามฟุตบอล และสนามกีฬาให้ผู้ต้องขังได้ออกกำลังกาย และจัดแข่งฟุตบอลเป็นประจำ การฝึกเดินสวนสนาม ฝึกระเบียบวินัย การฉีดวัคซีนป้องกันโรค และการตรวจสุขภาพประจำปี ภายใต้แนวคิดสร้างดีกว่าซ่อม และมีอาสาสมัครเรือนจำ (อสรจ.) เพื่อให้ความรู้และคอยสังเกตดูแลผู้ต้องขังที่มีอาการเจ็บป่วย และรายงานให้กับหัวหน้าหมู่บ้านให้รับทราบ การจัดอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการครบทั้ง 5 หมู่จากนักโภชนาการตามมาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข มีคณะกรรมการตรวจสอบคุณภาพของวัตถุดิบ และญาติผู้ต้องขังจะรับทราบรายการอาหารที่ผู้ต้องขังบริโภคเป็นรายเดือน

3. การเตรียมปล่อย

3.1 การสร้างสังคมอบอุ่น เรือนจำได้สร้างช่องทางการสื่อสาร 3 ช่องทาง ได้แก่ 1) การสื่อสารระหว่างญาติผู้ต้องขังกับผู้บัญชาการเรือนจำ 2) การสื่อสารระหว่างผู้ต้องขังกับผู้บัญชาการเรือนจำโดยตรงผ่านทางตู้เขียว “คำถามตรงตัว” 3) การสื่อสารระหว่างเรือนจำกับประชาชนทั่วไปในรูปแบบ “แบบตอบตรงใจ” ด้วยการรับฟังความคิดเห็นผู้ต้องขัง และญาติผู้ต้องขัง ซึ่งสามารถสื่อสารกับผู้บัญชาการเรือนจำได้โดยตรง ซึ่งเป็นรูปแบบที่เรือนจำอำเภอนางรองได้พัฒนาขึ้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และการเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นในเรือนจำ และจัดโครงการเยี่ยมญาติ เพื่อเปิดโอกาสให้สถาบันครอบครัวสร้างความอบอุ่น เพื่อพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ซึ่งถือเป็นการสร้างสังคมอบอุ่น สอดคล้องกับนโยบายกรมราชทัณฑ์ และเมื่อผู้ต้องขังกระทำผิดระเบียบของเรือนจำทางเรือนจำจะประสานญาติให้เข้ามาร่วมรับฟัง ซึ่งเป็นเรือนจำแห่งเดียวที่ใช้ระบบดังกล่าว เพราะการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุดต้องได้รับความร่วมมือจากสังคมภายนอก และเรือนจำได้ให้ความสำคัญกับหลักสิทธิมนุษยชนในการปฏิบัติกับผู้ต้องขังหญิง โดยผู้ต้องขังหญิงที่กำลังตั้งครรภ์จะได้รับการดูแลจนถึงคลอดบุตร และสามารถเลี้ยงบุตรได้ถึง 3 เดือน หลังจาก 3 เดือนแล้วหมดจะถูกส่งไปให้ญาติเลี้ยงดูต่อภายนอกเรือนจำ

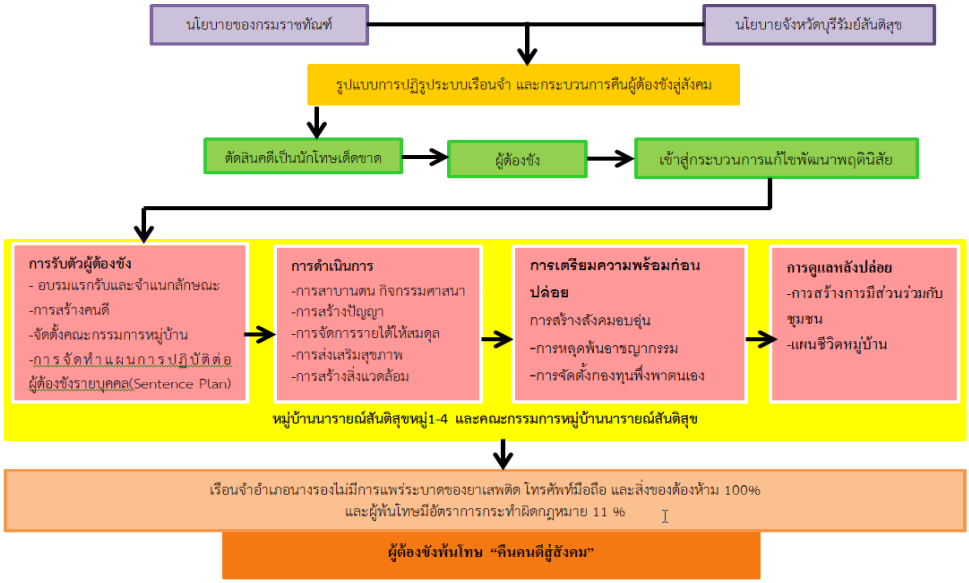
3.2 การหลุดพ้นอาชญากรรม เรือนจำได้ประสานขอความร่วมมือไปยังเจ้าหน้าที่ทหารให้ร่วมตรวจค้นสิ่งผิดกฎหมายในเรือนจำ การจัดกิจกรรมประกวดเรือนนอนสีขาว เพื่อให้เกิดพื้นที่ปลอดสิ่งผิดกฎหมายและสิ่งของต้องห้ามในเรือนจำอย่างเด็ดขาด ทำการตรวจปัสสาวะเจ้าหน้าที่ และผู้ต้องขังอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งผลของการตรวจไม่พบสารเสพติดตั้งแต่ปีพ.ศ. 2558 – ปัจจุบัน และในปีพ.ศ. 2559 เรือนจำอำเภอนางรองได้รับรางวัลชนะเลิศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และได้อันดับที่ 2 ของประเทศในโครงการประกวดจัดระเบียบเรือนจำ และในปีที่ผ่านมาผู้ต้องขังกระทำผิดวินัยจำนวนเพียง 9 คน จากจำนวนผู้ต้องขังประมาณ 1,800 คน

3.3 การจัดตั้งกองทุนพึ่งพาตนเอง เรือนจำได้จัดตั้งร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขัง เพื่อนำรายได้จากการจำหน่ายสินค้า และการรับจ้างต่างๆ เข้ากองทุนพึ่งพาตนเองของเรือนจำ สัมฤทธิ์ผลการจัดตั้งกองทุนพึ่งพาตนเองที่เด่นชัดที่สุด คือ การสร้างสถานปฏิบัติธรรมภายในเรือนจำอำเภอนางรองด้วยงบประมาณ 1,300,000 บาท จากกองทุนพึ่งพาตนเอง โดยไม่ใช้งบประมาณของรัฐ และได้เชื่อมโยงกับชุมชน หน่วยงานภายนอกในการจัดผ้าป่าสามัคคี เพื่อช่วยสมทบทุนสร้างสถานปฏิบัติธรรมให้ผู้ต้องขังทำกิจกรรมทางศาสนาได้รับการพัฒนาจิตใจ

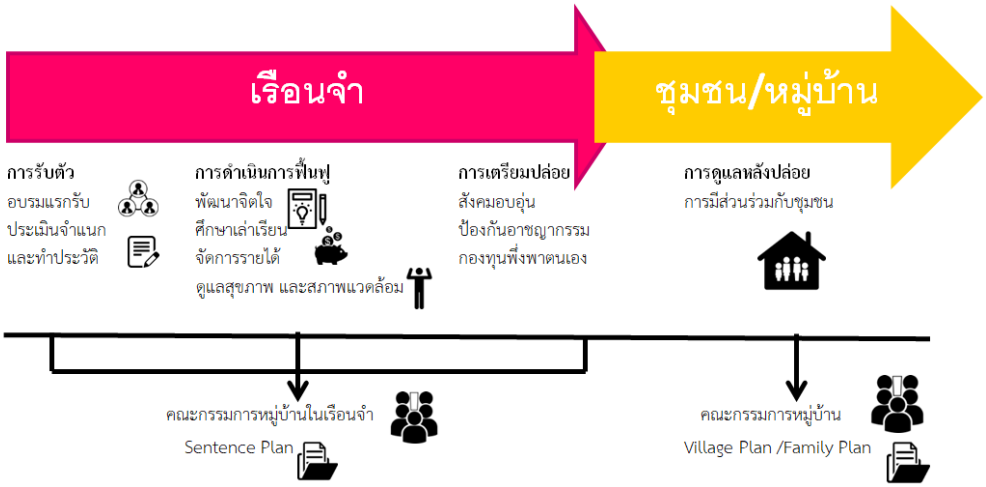
4. การดูแลหลังปล่อย เรือนจำได้สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน และหมู่บ้านตามนโยบายบุรีรัมย์สันติสุข กลไกที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้พ้นโทษ กับหมู่บ้านภายในจังหวัดบุรีรัมย์ คือ แผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังรายบุคคล (Sentence Plan) และแผนชีวิตหมู่บ้าน (Village Plan) ตามนโยบายของจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ เป็นคนดี มีปัญญา รายได้สมดุล สุขภาพแข็งแรง สิ่งแวดล้อมสมบูรณ์ สังคมอบอุ่น หลุดพ้นอาชญากรรม กองทุนพึ่งพาตนเอง และสร้างความเข้มแข็งกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการประเมินพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน โดยคนในหมู่บ้านเป็นผู้จัดทำแผนด้วยการวิเคราะห์ปัญหา การค้นหาวิธีแก้ไขปัญหาแบบพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด ทำให้ผู้พ้นโทษที่มีถิ่นพำนักอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์สามารถกลับเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนหรือหมู่บ้านได้อย่างปกติสุข สะท้อนได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์นายกสมาคมผู้ใหญ่บ้านจังหวัดบุรีรัมย์ว่า *“ผู้พ้นโทษที่ผ่านการพัฒนาพฤตินิสัยของเรือนจำอำเภอนางรองหากกลับเข้าสู่ชุมชนของผม เริ่มแรกผมจะประกาศตามเสียงตามสายให้พี่น้องประชาชนในชุมชนผมได้ทราบว่า ผู้พ้นโทษคนนี้ได้ขัดเกลาจิตใจตั้งแต่อยู่ในเรือนจำอำเภอนางรองตามนโยบายบุรีรัมย์สันติสุขมาแล้ว เพื่อสร้างการยอมรับกับประชาชนในหมู่บ้าน หลังจากนั้นผมจะให้เขาทำแผนชีวิตโดยนำข้อปฏิบัติตามธรรมนูญสันติสุขเข้ามาผนวก เพื่อให้เขาพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเองได้ หากในตอนต้นยังหางานทำไม่ได้ ผมจะให้เขาเป็นมัคนายกนำการสวดมนต์ให้เป็นอาสาสมัครช่วยงานสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านเพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้พ้นโทษใหม่ๆ กับชาวบ้านในหมู่บ้าน”*

การเชื่อมโยงระหว่างเรือนจำอำเภอนางรอง และหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีสามารถเชื่อมโยงชุมชนร่วมกับการบริหารงานของเรือนจำได้โดยง่าย สะท้อนได้จากเหตุการณ์ที่ชุมชน และหมู่บ้านให้ความช่วยเหลือการดำเนินงานของเรือนจำอำเภอนางรอง เช่น 1) หมู่บ้านหนองเต็ง จังหวัดบุรีรัมย์มอบพันธุ์กล้วยยักษ์ให้กับเรือนจำอำเภอนางรองไปทดลองปลูก เพื่อฝึกอาชีพให้กับผู้ต้องขัง และสร้างรายได้จากการจัดจำหน่ายสินค้าเพื่อนำรายได้เข้ากองทุนพึ่งพาตนเองของเรือนจำ 2) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโสน จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ขอให้ผู้บัญชาการเรือนจำนำผลิตภัณฑ์ของผู้ต้องขัง ได้แก่ ไม้กวาดทางมะพร้าวที่ทำจากขวดพลาสติกปุ๋ยอัดเม็ดที่ทำจากเศษอาหารไปออกบูธในงานนิทรรศการของชุมชน เพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ผลการดำเนินงานของเรือนจำอำเภอนางรอง และการรับซื้อปุ๋ยอัดเม็ด เพื่อไปใช้ในแปลงเกษตรของชุมชน บ้านหนองโสน และ 3) การได้งบประมาณสนับสนุนจากสมาคมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ให้กับผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอนางรองเป็นงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้างหอธรรมนูญสันติสุข ภายในเรือนจำ เพื่อให้ผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่เรือนจำได้ปฏิญาณสาบานตน

โดยสรุปแล้วรูปแบบการดำเนินงานของเรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ และแนวทางการส่งคืนผู้ต้องขังกลับสู่สังคมด้วยแผนชีวิตหมู่บ้าน สามารถอธิบายเป็นแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการดำเนินงานของเรือนจำอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 2 แนวทางการส่งคืนผู้ต้องขังกลับสู่สังคมด้วยแผนชีวิตหมู่บ้าน

สรุปผล

การส่งคืนผู้ต้องขังกลับสู่สังคมเป็นแนวทางสำคัญของเรือนจำในการเตรียมความพร้อมให้กับผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษตามหลักสูตรการพัฒนาพฤตินิสัยของกรมราชทัณฑ์ เช่นเดียวกับเรือนจำแห่งอื่นๆ ของประเทศ แต่เรือนจำอำเภอนางรองได้ประยุกต์นโยบายบุรีรัมย์สันติสุขร่วมกับแนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยของกรมราชทัณฑ์ เพื่อพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังให้เป็นคนดี

ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังพ.ศ. 2561 มีหลักสูตรในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง เน้นการให้ความรู้ การพัฒนาวิชาชีพ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับความรู้ และทักษะการประกอบอาชีพหลังพ้นโทษ อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังได้ถูกหล่อหลอมมาจากสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีในสังคมมาอย่างยาวนานทำให้การพัฒนาพฤตินิสัยจึงเป็นเรื่องยากในระยะเวลาที่จำกัด พิจารณาได้จากสถานการณ์เรือนจำประเทศไทยในปี

พ.ศ. 2561 ยังคงเผชิญกับปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ และจากสถิติรายงานว่ามีผู้ต้องขังกระทำผิดซ้ำมากกว่า 42% (กระทรวงยุติธรรม, 2561) แสดงถึงประสิทธิผลที่ลดลงของการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง และปัญหาการฝึกทักษะอาชีพที่บางอาชีพไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน ซึ่งเป็นปัญหาเชิงนโยบาย (UNODC, 2018) สอดคล้องกับคำกล่าวของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ว่า ปัจจุบันมีผู้ต้องขังที่พ้นโทษ และกลับไปกระทำความผิดซ้ำเป็นจำนวนมาก ที่ผ่านมากรมราชทัณฑ์มีนโยบาย “คืนคนดีสู่สังคม” แต่จากสถานการณ์กลับกลายเป็นว่า “คืนคนเดิมสู่สังคม” ดังนั้น กรมราชทัณฑ์จึงควรสร้างงานสร้างอาชีพให้กับผู้ต้องขังให้สมดุลกับการดูแลความปลอดภัยในสังคม ไม่ควรเน้นผลักดันผู้ต้องโทษกลับคืนสู่สังคมเพียงอย่างเดียวต้องให้สำนึกผิดจากการได้รับโทษและเกรงกลัวต่อบาปด้วย (ณรัชต์ เศวตนันท์, 2560)

ความท้าทายการพัฒนาพฤตินิสัยที่สำคัญ คือ เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษออกจากเรือนจำ ผู้พ้นโทษเหล่านั้นสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้อย่างปกติสุขหรือไม่? หมู่บ้านจะให้การยอมรับผู้ต้องขังที่พ้นโทษจากเรือนจำมาหรือไม่? จากทฤษฎีตรา (labeling) และทฤษฎีตราบาป (stigma) อธิบายว่า มนุษย์ย่อมมีอคติต่อผู้พ้นโทษที่กลับเข้าสู่สังคม เช่น การปฏิเสธการรับเข้าทำงานทำให้การคืนผู้ต้องขังสู่สังคม และจะไม่กระทำผิดซ้ำเป็นไปได้ยาก และการถูกตีตราจากสังคมเป็นปัจจัยที่กดดันให้ผู้พ้นโทษหวนกลับไปทำผิดอีกครั้ง

ในขณะที่ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่เชื่อว่ามนุษย์มีความดี มีคุณค่าต่อการยอมรับมนุษย์มีความต้องการที่จะมุ่งไปสู่ความเข้าใจในศักยภาพของตนเอง ถ้ามีสิ่งแวดล้อมที่ดีพอ หรือเอื้ออำนวย(Akers, 1994) และทฤษฎีการลงโทษ เพื่อแก้ไขฟื้นฟูเห็นว่า การลงโทษต้องดำเนินการ เพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นคนดีไม่ให้ผู้กระทำผิดกลับมากระทำผิดซ้ำ จึงต้องให้การเรียนรู้ การอบรม การฝึกอาชีพที่จะใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมได้

ทฤษฎีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การลงโทษต้องไม่ใช่การลงโทษตามฐานความผิดเพียงอย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงอนาคตของผู้ต้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขัง และผู้มีส่วนรู้เห็นการกระทำความผิดจะไม่กระทำผิดซ้ำอีก ดังนั้น เรือนจำจึงต้องมีกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้การใช้ชีวิตภายในเรือนจำใกล้เคียงกับชีวิตภายนอกเรือนจำเท่าที่จะทำได้ เพื่อไม่ให้ผู้ต้องขังเสียคุณค่าความเป็นมนุษย์ หรือวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตในการอยู่ร่วมกับสังคมภายนอกไป ซึ่งสอดคล้องกับเรือนจำอำเภอนางรองได้นำระบบคณะกรรมการหมู่บ้านดูแลผู้ต้องขังใน 4 หมู่บ้านนารายณ์สันติสุข ที่เป็นการจำลองรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบหมู่บ้าน ซึ่งเป็นระบบการควบคุมทางสังคม (Social Control) เพื่อรับฟังปัญหา เป็นที่ปรึกษาให้กับเพื่อผู้ต้องขังรายงานปัญหาให้กับเจ้าหน้าที่เรือนจำ เพื่อประชุมแก้ไขอย่างทันท่วงที ร่วมดำเนินงานกับกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยของกรมราชทัณฑ์ ได้แก่ การรับตัว การดำเนินการ การเตรียมปล่อย และการดูแลหลังปล่อยตัว ด้วยการจัดทำแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังรายบุคคล (Sentence Plan) และแผนชีวิตหมู่บ้าน (Village Plan) เป็นเครื่องมือให้การดำเนินงานมีทิศทางที่ชัดเจนสอดรับกัน เพราะ เมื่อผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำจะมีแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังรายบุคคล และผู้ต้องขังพ้นโทษเข้าสู่หมู่บ้านจะมีแผนชีวิตหมู่บ้านรองรับให้เกิดการยอมรับ เพราะ ผู้พ้นโทษได้รับการพัฒนาพฤตินิสัยสอดคล้องกับการพัฒนาหมู่บ้านตามนโยบายบุรีรัมย์สันติสุขทำให้ชาวบ้านยอมรับ มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี และดำรงตนให้เป็นคนดีของสังคม

รูปแบบการดำเนินงานของเรือนจำอำเภอนางรอง เป็นการลงโทษที่มุ่งยกระดับสามัญสำนึก และพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้ขึ้นมาสู่ระดับคนปกติ โดยแนวคิดกระบวนการทางสังคมที่ได้อธิบายว่า มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้จึงทำให้ตัวแปร “การขัดเกลาในสังคม (Socialization)” มีความสำคัญในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง เพราะ กลุ่มทางสังคมมีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจให้ทำพฤติกรรมต่าง ๆ ดังนั้น การพฤตินิสัยของผู้ต้องขังต้องมีกระบวนการที่เชื่อมโยงกับสังคม

ด้วยเหตุนี้การสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน (Community relations) จึงมีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากต่อหมู่บ้านในจังหวัดบุรีรัมย์ด้วยการมีแผนชีวิตหมู่บ้าน (Village Plan) เป็นเครื่องมือการสานสัมพันธ์ และสานพลังเข้ากับนโยบายการบริหารจังหวัดบุรีรัมย์ อีกทั้งเมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษจากเรือนจำจึงสามารถเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านด้วยการนำแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังรายบุคคล (Sentence Plan) ของตนเอง ผนวกเข้ากับแผนชีวิตหมู่บ้าน (Village Plan) และนับตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน พ.ศ.2562 เรือนจำอำเภอนางรองได้ดำเนินการขับเคลื่อนมาอย่างต่อเนื่องจนเห็นผลในเชิงประจักษ์ในทุกมิติ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหายาเสพติดเรือนจำ และบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ การคืนคนดีมีคุณค่าสู่สังคมเพื่อเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

1. กระทรวงยุติธรรม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงแรงงานควรร่วมกันกำหนดแนวทางในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้พ้นโทษอย่างจริงจัง โดยการบูรณาการแผนหรือนโยบายในการดูแลผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ อย่างเช่นเรือนจำอำเภอนางรองที่บูรณาการนโยบายของกรมราชทัณฑ์และนโยบายของจังหวัดได้อย่างกลมกลืน ทำให้สามารถส่งต่อผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษได้รับการดูแลหลังปล่อยตัว และสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้ปกติสุข อีกทั้งการประสานความร่วมมือภาคส่วนต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของเรือนจำ โดยเฉพาะชุมชนหรือหมู่บ้านที่ผู้พ้นโทษต้องกลับไปใช้ชีวิต

2. กระทรวงยุติธรรมและกระทรวงศึกษาธิการควรดำเนินการจัดหลักสูตรโดยใช้ความเชื่อหลักศาสนาเข้ามาสอดแทรกอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อขัดเกลาจิตใจผู้ต้องขัง การสร้างจิตสำนึกเกรงกลัวต่อบาปการสาบานตน และการจัดหลักสูตรการฟื้นฟูพฤตินิสัยที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำที่มีข้อจำกัดด้านระยะเวลาการเรียน และสถานที่ รวมถึงการเข้าถึงรูปแบบการสอนที่ทันสมัย

ข้อเสนอแนะในการดำเนินการ

1. ผู้ต้องขังมักถูกมองว่าเป็นผู้ร้ายโดยสันดาน เนื่องจากผู้กระทำผิดบางกลุ่มมีการสะสมพฤติกรรมความคิดและจิตสำนึกในทางที่ไม่ถูกต้อง หรือเป็นบุคคลที่มีสภาพจิตผิดปกติ ดื้อด้าน ฯลฯ ดังนั้นงานด้านการแก้ไขอบรม พัฒนาพฤตินิสัยเพื่อเปลี่ยนแปลงความคิด และพฤติกรรมผู้ต้องขังเหล่านี้ให้เป็นปกติเหมือนบุคคลทั่วไป จึงเป็นงานที่ถือได้ว่ามีความยากลำบากเป็นพิเศษ ดังนั้น การพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังคดี ควรดำเนินงานให้ครอบคลุมทั้ง 4 ขั้นตอน ได้แก่ การรับตัว การดำเนินการ การเตรียมปล่อย และการดูแลหลังปล่อย ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านจิตใจ ทำดี ละชั่ว กลัวบาป เพื่อกล่อมเกลาจิตใจ ให้เป็นคนดีของสังคม

2. เจ้าหน้าที่ควรมีคุณธรรมจริยธรรม มีความยุติธรรมกับผู้ต้องขังทุกคนปราศจากอคติมีความจริงใจไม่ละเมิดสิทธิผู้ต้องขัง การสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่ และผู้ต้องขัง การสร้างความเชื่อมั่นลดความหวาดระแวง ซึ่งรูปแบบการดำเนินงานของเรือนจำอำเภอนางรอง มีการดำเนินงานผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งทำหน้าที่รับฟัง และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน (แดน) ทำให้ลดภาระงานของเจ้าหน้าที่ และเป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังแบบญาติพี่น้อง ไม่ใช่แบบผู้คุมและนักโทษแบบเดิม และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต้องทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างผู้ต้องขังกับชุมชน เช่น การให้คำแนะ การวางระบบการคัดผู้ต้องขัง เพื่อฝึกวิชาชีพ การจัดหางาน เป็นต้น ซึ่งทำให้บทบาทของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต้องเปลี่ยนจากผู้คุมเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังเพื่อพัฒนาพฤตินิสัยและเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังให้กลับเข้าสู่สังคมร่วมกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การเชื่อมโยงการทำงานระหว่างเรือนจำและชุมชน/หมู่บ้านที่ต้องดูแลผู้พ้นโทษ มีการใช้แผนชีวิตหมู่บ้านเป็นเครื่องมือเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้พ้นโทษและชุมชน โดยมีคณะกรรมการค่อยดูแล เช่น การจัดหาที่พักอาศัย และให้การดูแลสำหรับผู้พ้นโทษที่ไม่มีครอบครัว การสนับสนุนในการสร้างอาชีพให้กับผู้พ้นโทษ หรือการจัดตั้งหน่วยงานในการติดตาม ให้คำปรึกษาในด้านการดำเนินชีวิตของผู้พ้นโทษ ซึ่งการดำเนินงานของเรือนจำอำเภอนางรองมีการเชื่อมโยงกับแผนชีวิตหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการดูแลผู้พ้นโทษอย่างรอบด้าน และเป็นการสร้างแนวร่วมเครือข่ายในการร่วมมือแก้ไขปัญหาการกระทำผิดซ้ำ คำนึงถึงเรื่องสิทธิมนุษยชน ไม่ละเมิดสิทธิ รวมทั้งให้มีคุณธรรม มนุษยธรรม

References

Akers, R. (1994). Criminological Theories: Introduction and Evaluation. Los Angeles: Roxbury.

Department of Corrections. (2017). *phraratchabanyat ratchathan Phor.So. songphanharoihoksip* [Correction Act B.E. 2560]. Bangkok: Department of Corrections.

Goffman, E. (1961). Asylum: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates**.** New York: Anchor Books.

Kityarak K . (2018, June 15). *kho sanim ruanchham leng patirup thot khun khondi su sangkhom yangyun* [Knock the prison rust Aiming to reform the penalty Returning good people to a sustainable society]. *Retrieved from* https://bit.ly/2M54XXX.

International Federation for Human Rights (FIDH). (2017). *lang kamphaeng (khuk) chi Thailomleo kan kae panharuan chham* [Beheind the wall a look at conditions in Thailand's prisons]. Bangkok: International Federation for Human Rights.

Ministry of Justice. (2017). *kanmi suanruam khong thuk phak suan nai kanphatthana phrutti nisai phutongkhang phua khun khondi su sangkhom korani khwamruammu rawang saphaphat na sangkhom phak prachachon kap ruanchham phiset Thonburi læ klum ngan phatthana rabop kanphatthana phrutti nisa* [Participation in Rehabilitation for returning prisoners to community: a case study in cooperation between People's Social Development Council in Thon Buri Remand Prison]. Bangkok: Rehabilitative Development Section.

Nangrong District Prison. (2018). *raingan kandamnoen kan khong ruanchham 'amphoe nangrong changwat buri ram tam naethang santisuk kao di.* Burirum [Report of the operation of Nang Rong District Prison Buriram Province Santisuk 9 Good]. Buriram: Nangrong District Prison.

Sawetnan N. (2018, June 1). krom khum praphrut poet sathiti phu phon thot kratham phit sam sung thung 22.78 % [Department of Probation Open statistics for reprieve, repeat offenses as high as 22.78%]. Retrieved from https://bit.ly/2M0KeEX.

Saatyen, P. (2018). *naethang miti kanphatthana nai kan funfu læ khun phutongkhang su sangkhom naethang miti kanphatthana nai kan funfu læ khun phutongkhang su sangkhom* [Dimension guidelines for the development of rehabilitation and return of prisoners to society Dimension guidelines for the development of rehabilitation and return of prisoners to society]. Bangkok: External Relations and Policy Coordination, Thailand Institute of Justice.

Samama, S., & Na Ranong, L. (2017). pom khoṇng phūtoṇngkhang thī mī toṛ pharākit khūn khondī sū sangkhom [The crux of prisoners toward the project of return good people to the society]. *Veridian E-Journal*, 10.,2, 1104-1114.

Thairat. (2018 June 1). kǣ nakthōt lon khuk [Solve prisoners overflowing prison]. Retrieved from https://bit.ly/2G7K2jd.

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2018). Global Prison Trends. Vienna: Austria.